

VALLÁSI KÖZÖNY ÉS LELKIPÁSZTORI HIVATÁS.

(Az unitárius lelkészkörnek 1922. okt. 28-ki közgyűlésén tartott felolvasás).

Mióta a józan ész elhagyta az ember világát s vele a béke és szeretet angyalai e tűzokádó, pusztulást és halált lehelő földről sírva menekültek: azóta a kiadott veszteséglis-tákkal ki nem mutatott, — mert ki nem mutatható — fölbecsül-hetetlen, mindennél több és nagyobb veszteséget szenvedett a lelkiélet. A viharos idők szülhettek nagyszerű harci erényeket, teremthettek új erkölcsöket, de ezek az erények és erkölcsök mindig az *ember* számlájára íródva, a lelkiélet mezején csak újabb terheket jelentettek. A nagy próba alatt amint lazult és gyengült az ellenállás a különböző frontokon, úgy indult meg ezzel egyidőben a lelkiélet frontján is az erők lassú, de szakadatlan fölbomlása. A belső arculat a külsőnek megfelelően egyre jobban torzult el, míg a kicserélődött értékekkel együtt kicserélték magát az embert. Egy viharszántott, tépelt zászló gyanánt áll most a lélek a régi, nemes erények romjai felett s mintha többé nem győzelmi jelvény, csak sötét gyászlobogó lenne az élet ravatala mellett. „Nem mentem el ravatalodhoz, mert nem akartalak látni meggyalázottságodban . . .” írja egy modern író halott barátjának a róla szóló nekrológiájában. Az író megengedheti magának egyéb költői szabadságon kívül azt a kiváltságot is, hogy ő ne menjen el. Nekünk azonban, kiket a gondviselés őrállókul hívott el, kik a költőivel rokon prófétai ihletből is kaptunk valamit, nekünk más a meggyőződésünk, más a megbízatásunk és vezérfényünk. Nekünk igenis mindnyájunknak el kell mennünk, ha kondul a lélek harangja és szólít az élet harsonája, hogy a ravatalok mellett a halál kapuinál is az élők Istenéről bizonyosságot tegyünk. Erre a meggyőződésre s az ebből kiinduló, mélyen átgondolt cselekvésre soha nagyobb szükség nem volt a lelkészi pályán, mint ebben a lelki meggyalázásokkal teljes időben, — De mikor a belső

hang hívására munkára készen a sikra állunk, mindannyiszor lehetetlen észre nem vennünk és ne éreznünk bénult erőinket. Úgy vagyunk, mint az az ember, ki a magasból a mélybe zuhant le s hogy onnan kiemelkedhessék, ugyancsak számot kell vetnie magában a fárasztó, nehéz úttal és erőtlenné vált, zúzott tagjaival. Az általános előhaladás, a kultura magaslatáról visszalökött lelkek vergődéseiben a mi osztályunk is osztozni kénytelen. Hogyan és merre induljunk el, hogy a lelkeket a mélységből kiemeljük? Mit és miképen cselekedjünk, hogy a háborus örület és vadság jéghegyei között jéggé dermedt sziveket fölmelegítsük? Mi a határozott szándékunk és tervünk avégből, hogy a legszentebb jogaiból kitagadott, megölt életnek, a kigunyolt és meggyalázott eszménynek ne reménytelen elparentálói, halotti gyászkiisérete, hanem életre hozói s életerejének, életrevalósága s bimbozó szépségének hű gondozói legyünk? Kérdések, melyekre a valóban hivatásuknak élő prófétai lelkek adhatnak őszinte, méltó feleletet. — De hol vannak ezek az úgynevezett prófétai lelkek? A vihar forgatagában, a szennyes áradat sodrában letörtek, elvesztek; vagy még mindig a kapott sebekkel bajlódva alatt a mélyben küzködnek? Ha az újkeletű naturalista irodalom szemüvegén át nézzük és keressük őket — bár még olyan jóakarató messzelátó vagy nagyító lencse is lett legyen az a szemüveg — csak mint a menet után vánszorgó, útszéli alakok, siralmas vándorok s nem mint útjelzők s vezetőik tűnnek a szemünkbe. A vékfildi vikárius kedves alakja a régmúltak ködébe veszett. Lénárd és Gertrud (Pestalozzi) a világirodalom megható, példás nevelő személyiségei az új irói világnézet egeről kiegészített hullócsillagokként letűntek. Helyökbe léptek a naturalizmus kísérteties lidércfényvel égő és világító „Lobogó szövetnek“-ei, „Fáklyá“-i, (Móricz Zs.), hogy betetőzze a szomorú képet az „Elsodort falú“ (Szabó D.) egyik szégyenletes és megalázó módon elbukott hőse. Vajjon mindez csak pusztá irói képzelet és művészet szüleménye-e, vagy pedig a valóságból merített és a valóságnak meg is felelő élőkép? A való élet a művészettel szoros kapcsolatban kölcsönhatásképen függ össze. A művészet teremti az életet s az élet folyton termeli telíti a művészetet. A dekadens irodalomnak reánk épen nem kellemes s csöppet sem biztató képei fölött hát fölényes gesztussal nem térhetünk napirendre. Az idők jelének kell te-

kintenünk, hogy a regények hőseiben is — azok beállításában és szereplésében — egészen nyílt, vagy leplezett orvtámadás éri az általános papi tekintélyt. Minden hangos láрма, kínos fölsziszzenés vagy savanyú elképedés helyett befelé néző szemmel lehető tárgyilagosan vizsgáljuk és állapítsuk meg: szolgáltatottunk-e okot erre a támadásra s mennyiben van köze hozzánk a vallási közönynek?

A régi prófétaság, élén a kereszténység halhatatlan prófétájával, olyan eszményt tűzött az emberiség elé, mely felé folyton haladni és emelkedni kell, de amelynek teljességét kiélni nem lehet. Mint a legáldásosabb égi csillagzat, a nap magasan ragyog a föld felett s annak naponként átadva fényét és melegét, fejleszti, emeli a rajta tenyésző életet, de maga továbbra is a magasban fény és tűzforrás marad: úgy az eszmény is a való életet termékenyítve, de egészen soha ki nem termelve, ki nem merítve marad meg a magasabb élet soha ki nem apadó kútforrásának. Mihelyt profánul a való életbe átültetve testet öltene, már nem lehetne többé eszmény. Nos, a prófétaság eszmény, a papság pedig intézmény. Hogy épen nem a legtökéletesebb intézménynek bizonyult a múltban, annak elég világos kifejezését adta a reformáció, mikor e tekintetben is az evangéliumhoz való visszatérést, az egyetemes papság elvét hangsúlyozta és ajánlotta. A protestántizmus sok közeledést mutat az evangéliumi gondolathoz, de egészben véve mégsem fedti azt. S ha nem is valósíthatja meg teljesen, intézményeiben lehető hűen kell e gondolatot visszatükröznie. A parókhia egyszerű, jámbor lakója nem lehet többé pap ennek a szónak régi ekszkuziv, maradi értelmében. A mi fel fogásunk szerint eddig sem volt a hívő embernek Istennél közbeprotezsálója, valami magas elkülönözöttségben élő közép-lény, hanem a szeretet evangéliumának több-kevesebb tehetséggel föllépő predikátora, külső megjelenésében is igénytelen szolgálja az Úrnak. A mai időkben ennek a szolgálatnak jobban ki kell mélyülnie és szélesbbülnie. Az intézmény szürkeségéből egy lépést kell tennünk az eszmény szépsége felé. Nem szabad felednünk, hogy őrállomáson vagyunk; nem ugyan az adventista, millenista próféták félszegül emelt „Órtornyá“-ban, hanem a régi nemes prófétaság kijelölt s az idők parancsolóan sürgetett őrállomásain. Létjogosultságunk csak annyiban van, amennyiben fölismerjük, hogy az életnek folyton mozgó, hol

előre, hol hátra tolt hadá lásában egy igen fontos pozíciót foglaltunk el és töltünk be. A tábori őrszem figyelő állása ma a lelkipásztor (sohasem pap!) elkötelező s megszegésével főbenjáró bünt képező hivatása. A külön táborba szakadt nyáj körül ma különösen annyi ellenség, fenevad ólálkodik. Ha nem vagyunk résen minden pillanatban, könnyen áldozatul eshetik a pásztortolt sereg egyik, avagy másik ellenségnek. Valljuk be őszintén, hogy sok őrző munkája a béres munkája volt eddig s ritkán az igazi pásztore. A hivatal lélek nélkül végzett robotja inkább, mint a hivatás átértett, fölemelő tudattal teljesített kötelessége. Ennyiben tényleg magunk tápláltuk a közszájon forgó balvéleményt, hogy a papság improduktív elem s anyagot szolgáltatunk a lesben álló irodalomnak, hogy megformálja rólunk az élet útján erőtllenül bukdácsoló, tragikomikus hőseit.

De mig egyfelől elfogulatlan szemmel itélkezünk magunkról elismerve, hogy a lelkész buzgósága buzgóságot, közönye közönyt válthat ki a hívő lelkekből, addig másfelől senki sem tagadhatja meg tőlünk a jogot, hogy föl ne lebbentsük a fátyolt az életsors, az adott helyzet megítélésének másik valódi arcáról. Nagyon fordult velünk az idő kereke. Óriási, rajtunk kívül álló erők működtek közre, hogy ma sokak szemében oly kihívóan idegenül és céltalan állunk e világban. Minden önvád, benső küzködés közepette is az általános lelki és szellemi depresszióval, erkölcsi válsággal szemben nem állhatunk oda, azzal a sajátságos rezignációval, mint az öreg Ankersmidt (Jókai) tette névfordítójával: „szamar vagy fiam, de annak is én vagyok az oka.“ Hogy a marnei csata elveszett s ez a világ világ lett, annak talán mégsem a szegény unitárius pap az oka. Gonosz idők pogány világ szellemével nem egy osztály, egy intézmény gyöngye villámhárítója, a szenteknek egy új keresztes hadjárata is hiába próbált volna szembeszállani a sikeres mérkőzés reményében. Az elfordíthatatlan végzet reávetette fejszóját az eszeveszett világ fájának a gyökerére s ezzel az ember sorsa, a legfőbb jó elvének bukása meg lön pecsételve. Mint a mérges gázak fullasztó harctéri levegőjét, szívták magukba a lelkek a sülyedt kornak sok hazug eszméjét. Az életérték nagy devalvációja után törvényszerűen be kellett következnie a magasabb erkölcsi értékek devalvációjának is. S mindezekhez járult egy nagy szomorúság: a hitet, eszményt,

életcélт veszтettek mély szomorúsága. Folytassuk-e a csapat-szemlét? Leltározzuk-e tovább, hogy mi maradt meg, mi van birtokunkban még, amivel új életet kezdhetnénk és teremтենék? Azt hiszem sokkal érdemesebb munkát végzünk, ha a multra néző siránkozás, sopánkodás elernyesztő és megbénító hangulatát lerázva magunkról a jelennek feladatait, legsürgősebb teendőit vesszük számba és összegezzük. Ez a munka nem olyan könnyű mint egy számtani feladat, mondjuk egy egyenlet megoldása. Nézzük csak, mi van előttünk adva? Adva van egy, a korszellem által megfertőzött, anyagias gondolkodású, nemesebb ügyek iránt közömbös indulatú nép, új állami viszonylatunkban a kisebbségi helyzet s egy tekintélyében és erejében sok oldalról megtámadott, megfogyatkozott lelkészi gárda. Már most ennek a bonyolult képletnek hol van a nyitja, hogyan képzelhető el a kívánt megoldás? Megkísérlem, bár rövid, hézagos vonásokban, keresni a megfejtést és kihozni a helyes eredményt.

A rombolásra hajló és vezérlő korszellemnek szerintem a materialista világnézet a filozófiai alapja. Ennek тérфoglalása, hódítása az újabb korban minden téren, különösen a vallás-erkölcs terén, az ideáлизmus látható veszteségével járt. Háború és forradalmak pusztításai csak segítettek levonni s az életben alkalmazni az egyoldalú tudományos nézet káros gyakorlati következményeit. Ahol polypkarjaival átfogta a „felvilágosult” elméket, ott már régebben kiöltte a mélyebb vallásos érzést s útат nyitott a hitetlenségnek. Ez a szellem érintetlen népünk közé úgy szivárgott be előbb a városi elemek, majd a harctérről hazatértek útján, kik a nagyvárosok fertőjében, vagy a sáncárcok mélyein szerezték meg az új kor kétes értékű műveltségét. Templomaink üres padsorai s az áldozatos tettek mindinkább ritkuló számai voltak beszédes bizonyosságai a modern betegség terjedésének. Tapasztalatom és meggyőződésем szerint egyházunkban a pusztító kórrak leginkább ellenállottak azok a gyülekezetek, melyekben okos és előrelátó egyházpolitika a híveket hozzászoktatta a közterhek rendes hordozásához; mert ezáltal figyelmöket lekötve az egyházi ügyek iránti érdeklődést is állandóan ébrentartotta. A mindenirányú tehermentesítési törekvés, iskoláinknak derűre-borura való államosítása, kepemegváltás s más hasonló jótétemény viráгzó egyházközségeinket nemhogy megerősítették volna — mint

egyesek azt remélték, — hanem fokozatosan legyöngítették. Terhektől való szabadulás a hitéletben a közügyek iránt való érdeklődés, meleg odaadás, buzgóság lanygulását jelentette és a hideg közönyösség útját egyengette. Ez a felismerés adja kezünkbe az első kulcsot a képtelen helyzet nyitjához, faladaink megoldásához. Ugyanis, ha az egyházaknak az a természete, rendeltetése, mint a pálmának, hogy önterhük alatt nőjjenek és fejlődjenek, akkor hozzá kell szoktatnunk, úgyszólván reá kell nevelnünk híveinket a teherviseléshez. Ahol ettől elszoktak, ott egyelőre óvatosan, megfontoltan és kiszámítottan s mindenek fölött jó példával járván elől, mert a jó példák is hatnak és ragadósak, nemcsak a fertőző betegség. Kitünő alkalomnak látszik a rendszeres adózás bevezetésére az egyetemes egyházi adó elrendelése, bár igaz, hogy e rendelet megalkotásánál főhatóságunkat más egyházi szempontok vezették s a kényszerhelyzet parancsolta magas adókulccsal az áldozatkészség alvó szellemének hirtelen megrohanása, meglehet, egyik szempotnak sem fog előnyvé válni. Pedig e pillanatban, viszonyainkat ismerve, nehéz eldönteni, melyik a fontosabb: az egyházi közszükséglet kielégítése-é, vagy az áldozatkészség fölébresztése?

A vallási közönynek sikeres leküzdésére, elsorvadó hitéletünk föllendítésére egyik újabb mód lenne liturgiánk módosítása, fejlesztése. Úgy vélem, nem állok egyedül egyházunkban abbéli felfogással, hogy a változó időkkel templomi liturgiáinknak is változnia kell. A régi gyakorlatnak egyedül üdvözítő erőt senki sem tulajdoníthat. Nagyon is rideg, inkább az értelemhez, mint az érzelemhez szóló s a híveket cselekvőleg kevésbé foglalkoztató istentiszteletünket vonzóbbá kell tennünk egyelőre azáltal, hogy változatos énekszámokat beiktatva, a résztvevőknek az eddig passzív rendszer mellett több aktív szerepet juttatunk. Konkrét indítványt nem teszek, de ajánlom e kérdés alapos megvitatását, esetleg bizottság kiküldését a leendő módosítás előkészítésére.

Ideje volna már arról is gondolkoznunk, hogyan tudnók a hétköznapi istentiszteletek csakugyan hétköznapi, egyhangú, színtelen és erőtlen lefolyását a mai igényekhez mért alkalmasabb mederbe terelni. Valamikor a templomot a helységek központján kiemelkedő, magasabb terekre építették, jelképezve ezzel is a templom magasabb jelentőségét. Ma mintha elhal-

ványult volna az uralkodó központi gondolat, a lakóhelyek a templomoktól elhúzódnak s azok így lassanként félreeső helyre, olykor a falu szélére kerülnek, jeléül annak, hogy a haladó idővel lépést nem tartva, az élet központjából kiestek, kikerültek. Haladást hangoztatva, világért sem gondolok olyan fékevesztett, száguldó természetű haladásra, mely mindent elhajtva a világból egyenesen ki akar szaladni. Elég, ha a bölcs mérseklet útján behozhatjuk azt az előnyt, mellyel az élet máris előnkbe került. A duzzadó egészségnek, a szabályos vérkeringésnek minden pillanatban friss levegőre van szüksége, Ne fukarkodjunk az élet egészségéhez szükséges evangéliumi szellem levegőjével sem. Az eddigi bevett, de be nem vált adagolási rendszer orvosi receptre emlékeztet: „hetenként egy evőkanállal“. Ne legyen többé különleges szérum és gyógyszer a kezünkben az evangélium üdítő szelleme, hanem a hívő léleknek mindennapi tápláléka és eledele. Mig ez a szellem általában szertartás nélküli egyházi életünket is egészen át nem járja, hevíti, addig hiábavaló egészséges közszellem orvosságáért könyörögni.

A lelkészi hivatalt úgy képzelem az evangélium szolgálatában, mint egy magasra helyezett gyűjtőmedencét, ahonnan kell áradnia, táplálkoznia a mindennapi életnek. Nem osztom azoknak a nézetét, kik a lelkészt legszívesebben a szövetkezetek élén látják s ténykedésökkel oda invitálják. A lelkészi hivatal nem mellékfoglalkozás. Hajlamaink különben sem egyformák s arravalóság nélkül mindenütt ott szerepelni, a kapkodó ember benyomását keltjük, ki mindenhez hozzá kezd, de semmit sem végez. Nekünk átfogó, alapos, egész munkát kell végeznünk, ha hivatásunknak akarunk élni. A csatorna munkáját végezze el más, a mi szerepünk társadalmi téren is ismeretközlés, irányítás, példaadás. Csak templomból való erőtlen hadakozás az élet mélységeivel szemben, igaz, célhoz nem vezet. De meg a templom nélkül, az ottani szolgálat elhanyagolásával éppen nem lehet áthidalni ezeket a mélységeket. S ne feledjük, hogy a templom mellett ott van még egy fontos munkaterünk: az iskola. Mai változott, alárendelt nemzeti viszonyunkban minden erőnket ide kell koncentrálnunk s minden más szempontot ennek a két főszempontnak, eltérést, alkut nem tűrő életcélnek kell alárendelnünk. Aki itt ezen a téren, a vallási kultusz védszárnyai alá húzódott nemzeti kul-

tura felszentelt örállomásain ma is csak félmunkát végez s alig számbavehető látszat-eredményt tud és akar felmutatni, az helyesebben cselekszik, eljárása istenesebb lesz, ha hivatalának végleg hátat fordít s kiáll az élet piacára, mert: „*jobb a piacon örködni, mint a templomban szunnyadni*”. (Maeterlinck: A szegények kincse.) Szétszóródottság nem ideálunk, a hivatali közöny pedig ma egyenesen halálunk. Éber szemekkel, hűséges kezekkel, prófétai lelkesedés nemes tűzével föl hát a kijelölt, magasztos őrhelyekre! Ilyen buzgó, lelkes őrszemeket vár, sürget és kér, nem: követel az élet. A kiket minden lépésnél lelkiismeret vezet s csak lelkiismeret mondhat róluk igaz ítéletet. Az irodalom pedig, ha sorainkból kér magának kölcsön szereplőket, csak az igazi hősök szerepére méltathat bennünket, hiszen ma az ilyen vezetés, annyi veszéllyel, megalázással járó lelkészkedés maga nem egyéb, mint egy nemesen elképzelt, sőt olykor saját vérrel megírt hősköltemény.

„*Lón rajtam az Úrnak keze . . .*” mondja el a régi próféta fenkölt látomásában: miként vitetett ki a száraz csontokkal megrakott mezőre. Megölt lelkek, meggyalázott eszmények, sivár, érzésküli érzemények bús halotti tetemei vonják be azt a munkamezőt is, hová minket ma az Úr szólít. A rettentő vihar után még mindig halálos ijedtség és rémület hatása alatt álló, fej és szív nélkül hanykolódó keblekbe valahogyan lelket kell vernünk, az elveszített eszmények helyébe eszményeket állítanunk, a csalódásokban és szenvedésekben kitégett, vonagló szíveket új életre hívunk: *ha prófétai szóval nem, hát emberi tettel*.

A prófétálás tehetsége isteni adomány. Nem mindenkinek adatik meg. De megadatik s mindnyájunknak erénye lehet a hűség, a cselekedet. A lekipásztori feladat, hivatás méltó betöltéséhez szép lelkek és szép lelkeknek szép tettei kellene. Ezek igazolják a tűzözön utáni jégkorszakban is s avatják mindenki előtt szentté, mert ezekről virul fel a jövőnek hite s árad életadó melegség.

KERESZTESI DÉNES.

ÉNEKEINK ÚJ FORMÁBAN.

I.

Minthogy az új kiadás énekszövegeinket gyökeres revizio alá veszi, a merészebbekből, az egészen újraköltöttekből folytatólagos szemelvényt adunk. Kérjük a kritikát és a segítő utbaigazítást, amíg nem késő.

1.

(Énekeskönyv. 7. lap.)

1. Vidám szívvel, víg zengéssel
Áldjuk szent Urunkat,
A magától élő Istent,
Kegyelmes Atyánkat
Ő teremtett mennyet földet,
Minden állatokat
Formált szerzett, táplált s étet,
Szép rendszerben tarthat.
2. Oltalmazónk, segedelmünk
Te vagy áldott Isten,
Hatalmadnak, jószágodnak
Párja—mása nincsen.
Kimérted a csillagoknak
Keringő, futását
Számontartod sziveinknek
Minden dobbanását.
3. Fénysugarát hajnalodnak
Áldón ránk terited,
Arcainkról te törülöd
Le a veritéket,
Elröppenő sóhajtások
Szerét számontartod,
Szereteted élő Isten
Mindéig megtartott.

2.

(Drága dolog 34. lap utolsó versszakai.)

4. Balsors akit csapdos-verdes, ne féljen,
Bánatára írt az égtől reméljen
Könnyünk írja záporként bár omolna :
Nincsen bánat, kinek írja ne volna.
5. Imádd azért, Jeruzsálem, uradat,
Megtartódat, kereszténység, magasztald.
Sionnak a sugár hegye égre néz ;
Mit busulnál, ember, fel a menybe nézz !